

1. Úvod a metodologie

Předkládaná analýza porodnosti a plodnosti v České republice se věnuje vývoji těchto demografických procesů v letech 2011–2021. Navazuje na publikaci Porodnost a plodnost za období 2011–2015, která je dostupná zde: <https://www.czso.cz/csu/czso/porodnost-a-plodnost-2011-2015>, resp. se částečně časově překrývají, a zejména z důvodu využití dat ze Sčítání lidu, domů a bytů 2011 a 2021 (dále jen SLDB 2011 a 2021) o kohortní plodnosti žen (včetně

Publikace obsahuje kromě kohortních ukazatelů plodnosti také informace o vývoji počtu narozených dětí podle různých sociodemografických charakteristik matek i otců, o trendech intenzitních ukazatelů plodnosti, a to včetně regionální úrovně a mezinárodního srovnání.

Údaje o narozených dětech ve formě a rozsahu „Hlášení o narození“ získává Český statistický úřad od matričních úřadů, kam jsou tyto formuláře předávány zdravotnickými zařízeními, kde došlo k porodu, nebo kde byla matka s dítětem po porodu ošetřena. Hlášení je povinné a podléhají mu všechny děti narozené na území ČR, bez ohledu na státní občanství rodičů. Do statistiky jsou pak zahrnovány děti, jejichž alespoň jeden z rodičů měl v době porodu registrovaný pobyt v ČR, tj., v případě občanů ČR trvalý pobyt, v případě cizinců trvalý pobyt, přechodný pobyt (občan EU), pobyt na základě víza nad 90 dnů, pobyt na základě povolení k dlouhodobému pobytu či šlo o osobu s přiznaným azylem. Dále jsou do statistiky zařazovány děti občana ČR s trvalým pobytem v ČR, které se narodily v zahraničí a které byly nahlášeny k zaregistrování v ČR.

V období, které tato publikace analyzuje, došlo ke změně definice živě a mrtvě narozeného dítěte. Definice platná do 31. 3. 2012 byla obsažena ve vyhlášce Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 11/1988 Sb., o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky, provádějíci zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Vyhláška vymezovala pojmy následovně: Narozením živého dítěte se rozumí jeho úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže dítě projevuje alespoň jednu ze známek života a má porodní hmotnost a) 500 g a vyšší anebo b) nižší než 500 g, přežije-li 24 hodin po porodu. Známkami života se rozumějí dech nebo akce srdeční nebo pulsace pupečníku nebo aktivní pohyb svalstva, i když pupečník nebyl přerušen nebo placenta nebyla porozena. Narozením mrtvého dítěte se rozumí úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže plod neprojevuje ani jednu ze známek života a má porodní hmotnost 1 000 g a vyšší.

K 1. 4. 2012 byla zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, tato vyhláška zrušena. V současné době je v české legislativě definice vitality narozeného dítěte uvedena, spolu se všemi případy potratu, v pokynech k vyplnění Listu o prohlídce zemřelého (ve vyhlášce č. 297/2012 Sb., o Listu o prohlídce zemřelého, ve znění pozdějších předpisů), a to pro potřeby vyplnění tohoto listu. Definice živě a mrtvě narozeného dítěte jsou rovněž uvedeny v legislativě EU – živě narozené dítě v nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1260/2013 o evropské demografické statistice, mrtvě narozené dítě v nařízení Komise (EU) č. 328/2011, kterým se provádí nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1338/2008 o statistice Společenství v oblasti veřejného zdraví a bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pokud jde o statistiky příčin smrti, a to pro účely těchto nařízení. Pro rozlišení živě a mrtvě narozených dětí ČSÚ vychází z toho, co je uvedeno v položce vitalita na Hlášení o narození, dodržení definice se (stejně jako u ostatních hlášení demografických údajů), předpokládá. Dle pokynů k vyplnění Listu o prohlídce zemřelého (a definic v nařízeních) se za živě narozené dítě považuje takové, které projevuje známky života bez ohledu na jeho hmotnost nebo délku těhotenství. Za mrtvě narozené dítě je pak považováno takové, které nevykazuje žádné známky života a má porodní hmotnost 500 gramů a více, či bylo narozené po 22. dokončeném týdnu těhotenství, nebo bylo při porodu alespoň 25 cm dlouhé, a to od temene hlavy k patě.

K menší metodologické změně došlo od roku 2014 v případě vykazování pořadí narozených dětí, které se nově týká pouze živě narozených dětí a zahrnují se do něj pouze předchozí živě narozené děti ženě, nikoliv i mrtvě narozené, jako tomu bylo v předešlých letech.

Většina dat a vypočítaných ukazatelů v této analýze vychází z běžné evidence narozených. Výjimku tvoří kapitola 3, kde byla použita data ze SLDB 2011 a 2021 o počtu živě narozených dětí k rozhodnému okamžiku, který při sčítání uváděly ženy ve věku 15 let a více. Z uvedených informací bylo možné dopočítat ukazatel kohortní plodnosti, který udává průměrný počet živě narozených dětí, které se ženě daného věku/ročníku narození, národnosti, vzdělání atd. do doby konání sčítání, narodily. Pokud se jednalo o ženy ve věku za hranicí reprodukčního období, tak se už ukazatel nazývá konečnou plodností, protože udává konečný průměrný počet dětí, které se ženám narodil. Kohortní nebo konečná plodnost podávají informace o skutečném průměrném počtu dětí, jež se ženám narodily. Na rozdíl od ukazatele úhrnné plodnosti, který vychází z dat průběžné evidence a udává hypotetický průměrný počet živě narozených dětí při zachování intenzity plodnosti daného roku.

Sčítání lidu, domů a bytů 2021 poskytlo nejen nový cenný zdroj pro výpočet kohortní plodnosti, ale na jeho základě byl také stanoven nový výchozí početní stav obyvatel, na nějž bude navazovat demografická bilance v dalších deseti letech. Nasazení nového stavu vždy způsobí menší či větší zlom v časové řadě počtů obyvatel, přičemž na národní úrovni se obvykle jedná o snížení celkového počtu obyvatel. Hlavní příčinou je neúplná evidence vystěhování do zahraničí, a to jak občanů ČR, tak cizinců¹. Tento nižší početní stav obyvatelstva měl zásadní vliv také na intenzitní ukazatele plodnosti, protože oproti předchozím letům došlo k citelnému snížení jmenovatele (počet žen v reprodukčním věku), a tedy skokovému nárůstu ukazatelů.

---

¹ https://www.czso.cz/documents/10180/165603907/13007222_vysvetleni_k_poctu_obyvatel_v_obcich_po_scitani_2021.pdf/2c4195c9-f948-4a51-8370-4fbaf8e139a9?version=1.1

